

DEDE KORKUT BOYLARINDAN "USUN KOCA OĞLI SEGREK BOYT'NIN TAHLİLİ*

Bilindiği üzere Dede Korkut boylan hakkındaki elimizde metinler XV. yüzyılda yazıya aktarılmıştır. Boyların tamamını dil ve şair unsurları itibariyle inceleyen ilim adamları (ERGİN; GÖKYAY; KIRZIOĞLU) bu boyların tespit tarihlerinden çok önceleri bilinmekte ve sözlü gelenekte yaşamakta oldukları kanaatinde birleşmektedirler. Bunlar, Oğuzların Orta Asya'daki büyük ve mütekâmil destanlarının hikâyeleşmekte olan kalıntıları olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, tespit tarihlerine kadar, bünyelerine birçok yeni unsur dahil ettiklerine işaret eden "Oğuz zamanında" sözü ile başlaması bu bakımdan dikkat çekicidir. Bunun yanında Dede Korkut boyları, sözlü geleneğin tabii akışı içinde tespit edildikleri zamana ve mekana uygun bir karaktere de bürünmüştür ki bununda gözden uzak tutulmaması gerekir.

Elimizdeki boyda Oğuzların yaşadığı geniş mekânı gösteren en belirgin isimler, Göğçe Deniz, Şiröğven, Dereşam, Arku Bili, Alınça Kalası.. gibi yer ve su isimleridir. Göğçe Deniz, Azerbaycan'daki Göğçe Göl müdür? Dereşam hangi ırmağın adıdır? Alınça kalası "alınacak kale" manasında bir "kızılma"ya mı işaret ediyor? Bu cümleden olarak Göğçe Deniz, suyu mavi olan bir (-bizim boydan çıkaramadığımız-) denizin mi adıdır? Veya böyle bir isimlendirme geleneği ile Göğçe Göl'e sonradan mı bu isim verilmiştir? Çünkü, Türklerin kuzeye "kara", batıyı "ak". güney "kızıl", doğuyu "sarı" renkle ifade ettiklerini biliyoruz. Bu da bir mekândan ziyade bir yönü pekâlâ ifade edebilir. Bu isimler bugün Azerbaycan'da belirli yerlere tesadüf ediyor olsa bile, boydaki mekânı açıklıkla göstermemiz için yeterli değildir.

Elimizdeki boyda Oğuzların yaşadığı dar mekânı gösteren birçok unsur bulunmaktadır. Alınça Kalesi'nin Kara Donlu Tekürü Oğuzlara tuzak kurmak için, içinde av hayvanlarının bulunduğu koru yaptırmıştır. Bu bize, Oğuzların yaşadığı yerin orman olamayacağı hakkında fikir vermektedir. Ayrıca Oğuzlar, ava gitmek istediklerinde ya arku yatan Ala Tağ'ı ya da karşı yatan Kara Tağ'ı tervih etmektedirler. Bu unsurlar da onların daimi mekanlarının dağlar olmadığını göstermektedir.

Oğuzların dağlarda veya ormanlarda yaşamadıkları sadece bu ibarelerden çıkarılacak bir netice değildir. Türklerin atlı-göçebe

Doç. Dr. M. Öcal OĞUZ

Hacettepe Ü. Edebiyat Fak. Öğr Üyesi

medeniyetini meydana getiren bir millet olma vasfını taşıdıkları ilim âleminde müşterek bir kabuldür. Tabiatıyla bu medeniyetin vücut bulacağı mekân, geniş otlakların ve bolca suyun bulunacağı düzlüklerdir. Binlerce atın, devenin ve koyunun sürü hâlinde dolaşacağı mekânın orman veya dağ olmasına imkân yoktur.

Bugün elimizde bulunan vesikalara bakarak, Türklerin atlı-göçebe medeniyetine tarihin hangi döneminde geçtiklerine hüküm verememekteyiz. Avcılık-toplayıcılık dönemini tamamlayan bir kısım milletler ya toprağa bağlanmışlar ya da at, deve ve koyun gibi hayvanları evcilleştirerek onların beslenip üreyebileceği bir hayat tarzı olan göçebeliliği tercih etmişlerdir.

Yaşama tarzlarındaki bu tercih, toprağa bağlananların faydacı, atlı göçebelileri gerçekçi, bu iki merhaleye de geçemeyenleri ise, asalak ruh yapısına ve hayat görüşüne götürmüştür. Diğer bir söyleşiyle, milletler ruh ve beden yapılarına uygun yaşama şeklim tercih etmişlerdir (GÜVENÇ, 1979).

Atlı-göçebe medeniyetinin geniş bozkırlarda meydana gelmiş olması, Türklerin şuur altlarında dağa ve ormana karşı faydacı ve asalak milletlerin aksine olarak, değişik bir bakış açısını meydana getirdiğini söyleyebiliriz. Türk inancından dağlar, Gök-Tanrıya en yakın yerlerdir ve Kamlar âyinlerini buralarda yapılırlar. Devamlı yaşamadıkları bu mekânlar, Türklerde esrarlı bir mahiyet ve kutsallık kazanmıştır. Bunun yanında Ormanlar tehlikelerin kaynağı olarak görülmüştür. Oğuz Kağan'ın milletine musallat olan gergedan ormanda ortaya çıkmış; Oğuz Kağan, ormanın içine cesaretle girmesi ve gergedanı öldürmesiyle kahraman olmuştur. Dede Korkut kahramanları, ormanlarda pusuya düşürülmüş veya ormanlar yüzünden ilerlemekten vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı boyunda, Kanlı Koca, oğlunun Trabuzan'a gitmesine engel olmak için şöyle seslenir:

*"Oğul sen varacak yirün
Tolamaç tolamaç yolları olur
Atlu batup çıkamaz anun balçığı olur
Ala yılan sökemez anun ormanı olur"(ERGİN, 1986)*

Kan Turalı'nın cevabı şöyle olur:

*"Ne söylersin ne aydursın canum baba
Bu kadar işden korkan yiğit mi olur
Alp ere korku virmek ayıb olur
Dolamaç dolamaç yollarını
Kadir kor-ise dünle yortam
Atlu batup çıkamaz anun balçığına kumlar döşeyem
Ala yılan sökemez ormanını
Çakmak çakıp oda yakam"*

Bu dikkat çekici örneğin dışında, Usun Koca oğlu Egrek'in Kara Donlu Tekür'ün korusunda tuzağa düşmesi ve düşmanlarının, Oğuzları ya ormanlarda avlanırken ya da özellikle Oğuzları tuzağa düşürmek için korular yaptırarak avın cazibesine kapıldıkları veya uyudukları anlarda baskın düzenlemeleri gibi konuların çok sık işlenmesi, tehlikenin ormanlardan geldiği inancını kuvvetlendirmektedir.

Türkler için ormanlar neden tehlike kaynağıdır? Bizce bu sorunun cevabı birkaç faktöre bağlanabilir. Birincisi Türkler ava bir geçim kaynağı olarak değil de bir eğlence-spor olarak bakmaktadırlar ve ormanlarda avlanmaktadırlar. Eğlence ise; çokça kıyımın içildiği, mest olunduğu sarhoşluk ve boş bulunma hâlidir. Mert Türk'e sinsi düşman böyle zaaf anlarında tuzağını kurtarmaktadır. İkincisi, Türkler, at üstünde kılıçla döne döne dövüşmekte mahirdirler. Ormanlar ise buna hiç müsait değildir. Her ağaç kovuğunda bir düşman okçusunun bulunmadığını kimse söyleyemez. Bu sebeplerle, Dede Korkut boyları, Oğuzları ısrarla avın cazibesine kapılmama, sık ağaçlı korulara girmeme konusunda uyarıcı ibarelerle doludur. Burada, sürülerin beslenme ve çoğalma şartlarıyla, Türklerin savaş ve savunma şartlarının bozkırda şekillendiğini söyleyebiliriz.

Bozkırda şekillenen bu hayat tarzı, Oğuzların zaman kavramlarına da mührünü vurmuştur: Segrek'in büyümesi anlatılırken 10-15 yıl birden atlanır, meyhanede toplanan yiğitler 5 gün boyunca yerler içerler, hayat devam ettikçe "eyegülü ulalur kapurkalu böyür", segrek karısından ayrılırken 3 yıl beklemesini söyler, karısı ona "3 yıl da beklerin 6 yıl da beklerim" der; devam eden hayatta, günlerin ve yılların kayda değer hiçbir önemi yoktur. Doğan büyüyecek, yaşlanan ölecektir. Hatta Egrek'in domuz ahırlarında 10-15 yıl süren esareti bile, boyda "çok zaman imiş Egrek dirler bir yiğit tutsak imiş" cümlesiyle geçiştirilir. Bütün genişliğiyle zamani, tabii akışı içerisinde takip eden ve bu akışı sükunetle karşılayan Oğuzların, bunun aksine olan "dün/gece" fikrini ısrarla işlediklerini, hayatlarındaki en mühim zaman ölçüsünün gece ve gündüz olduğunu görmekteyiz: Öyle ki, Oğuzlar'da "arku bili Ala Tağ'dan dünün aş"mak bir kişinin yiğitliğinin, alplığının ölçüsü olabilmekte, "alar sabah yiründen turmak" ancak kardeş için yapılabilecek bir fedakârlık olarak karşımıza çıkabilmekte, alplık ve yiğitlik gibi

konularda kimseye taviz vermeyen Oğuzlar "karanu dün içinde yol az"abilmekte ve Allah'a sığınmayı böyle anlarda akıllarına getirmektedirler. Bunun yanında-diğer boylarda da olduğu gibi-Segrek boyunda da uyku, uyku gafleti, uyuyup kalma, uyumamak için bazı tedbirler alma gibi hususlarla sıkça karşılaşmaktayız. İkinci medeniyetlerde mevsimler ve mevsimlere dayalı iklim özelliklerinin zamanı belirlediğini söyleyebiliriz. Çünkü; tohumun ekilmesi, mahsulün toplanması hep yılın belli mevsimlerine ve mevsimlerin iklim özelliklerine bağlıdır. Bunun yanında atlı-göçebe medeniyeti, mevsimlerin yanında (yaylak-kışlak kelimelerinde gördüğümüz şekliyle Oğuzlar'm da mevsimlere tâbi olması burada gözden uzak tutulamaz.) bir de gece ve gündüze tâbidir. Gece sürüler, bilhassa koyun sürüleri için çok tehlikelidir. Kurt ve benzeri yırtıcı hayvanlar, gece karanlığından istifade ederek sürülere saldırırlar. Ayrıca, koyun sürüleri belli bir dinlenmeden sonra (Arkaç denilen yerde geviş getirip yediklerini hazmetmeleri gerekir.) gece de otlamaya devam ederler. Bu durumda ise çobanın uyuması söz konusu değildir. Çobanlar ancak, ögle sığacı bastırdıktan sonra, koyunlar kümelenip ikinci serinliğini beklerken uyuyabilirler. Dede Korkut boylarında çobanlık medeniyetinin bu unsurunun uyku motifi çevresinde sıkça işlenmesinin sebeplerinden bir olarak bu hususu da hatırdaki tutmak icap eder. Bu noktada, Türk masallarında gördüğümüz uyumamak için parmağı kesme, kesilen parmağı tuza batırma motiflerini de gözden uzak tutmalıyız.

Oğuzların şuuraltına yerleşen bu unsur, geceye karşı bir korkuyu beraberinde getirmiş, geceleyin Ala Tağ'dan aşmak, yol gitmek birer kahramanlık olarak görülebilmıştır.

Dede Korkut boylarında Oğuzların hayatlarını şekillendiren hayvanlar at, koyun ve devedir. Bunun yanında kaz, tavuk, geyik gibi av hayvanları hemen her boyda karşımıza çıkmaktadır. Kahramanlarla ilgili benzetmeler ekseriyetle bu hayvanlardan mülhemdir. Kızların güzelliği kaza, erkeklerin yiğitliği aygıra, buğraya veya koça benzetilmektedir. Bu hayvanların Türklerin hayatında müspet ve mühim bir mevkie sahip oldukları açıkça görülmektedir. Bu boyda dikkati çeken bir hayvan olarak domuzu görmekteyiz: Alınça Kalesinin Tekürü tutsak ettiği Egrek'i "ellerinden bağlayıp domuz damına atmıştır. Domuzun İslamiyet öncesinde de

Türklerin hayatlarında müspet bir yere sahip olmadığı malumdur. İkinci medeniyetlerde kıymet ifade eden ve faydalanılan bir hayvan olarak karşımıza çıkan domuz, Türklerde neden lanetli bir hayvandır? İkinci milletlerde sığır ve domuz, atlı-göçebelerde at ve koyun hayat tarzlarını sembolize eden hayvanlardır. Dede Korkut boylarında ikinci medeniyet unsuru olan sığır, azgın ve güçlü bir boğa olarak iki defa karşımıza çıkmaktadır. Bunlarsa; Oğuzların günlük hayatlarında herhangi bir mevkie sahip olmayıp, -sadece Bayındır İlan'ın tertip ettiği eğlencelerde yılda bir defa buğra ile güreştirilmek üzere bulundurulmakta ve yabancı bir hayvan olarak tarif edilerek, Trabuzan Tekürünün arenasında Kan Turalı ile döğüştürülmesi sahnesinde karşımıza çıkmaktadır ki bunları Oğuzların hayatlarıyla doğrudan ilgili olmadığı açıkça görülmektedir. Boğaç tarafından boğanın öldürülmesi sahnesi, Dede Korkut'taki realist tasvirlerle uymaktadır. Bu da bu unsurun Kan Turalı boyunda görülen şekliyle başka bir medeniyete ait olduğunu düşündürmektedir. Buradan hareketle, atlı-göçebe medeniyetinde bir mevkie sahip olamayan sığırın yerleşik medeniyete geçtikten sonra Türkler tarafından benimsenmesine karşılık, domuzun, İslamiyetin de tesiriyle yerleşik medeniyete geçildikten sonra da aşağılık hayvan mevkiiinden kurtulmadığı hükmüne varabiliriz. Ancak, bugün Türkler arasında İslamiyetin birçok kaidesi ihlâl edildiği halde domuzun ısrarla eski mevkiiinde bırakılmasının sebepleri ise; tarihin çok önceki dönemlerine dayanıyor olmalıdır. Belki de domuzla duyulan nefretin temelleri avcılık/tıplayıcılık dönemlerinin bir değer yargısına dayanmaktadır.

Uşun Koca Oğlu Segrek boyu, kardeşlik fikri üzerine kurulmuştur. Boyda geçen ifadelerden Oğuzlarda kardeşliğin yeri ve önemi hakkında yeterli bilgiye sahip olabiliyoruz. Ağabeyi Alınça Kalesi'nde tutsak olan Segrek'i cemiyyet-Segrek'in hadiseden haberi olmamasına rağmen -içten içe aşağılamaktadır. Öyle ki, kavga eden iki öksüz çocuk dahi kendilerine birer tokat vurarak ayıran Segrek'i aşağılamak için "hüneri ver-ise kartaşun Alınca Kalasında esirdir var onu kurtar" diyebilmektedirler. Bir kardeşinin bulunduğunu ve Alınça Kalesinde esir olduğunu öğrenen Segrek'in "kartaşunu sağ imiş kayırmazam kardaşsuz Oğuzda turmazam, karangulu gözüm aydını

kardaş" diye ağlamasının altında yatan gerçek şu mısralarda ifadesini bulmaktadır:

*"Üç yüz altı alp ava binse
Kanlu geyik üzerine gavga kopsa
Kardaşlu yiğitler kalkar kopar olur
Kardaşsuz miskin yiğit ensesine yumruk tokansa
Ağlayuban dört yanına bakar olur
Ala gözden acı yaşın döker olur"*

Kardeş düşmana karşı bir güvencedir. Bugün Anadolu'da "arka", "arka çıkmak" kelimeleriyle ifade edilen kardeşin önemini burada da açıkça görmekteyiz. Bu unsura, Türklerde çok eskiden beri yaşatılan "aile", "birlik" ve "çok nüfusa sahip olma" şuru olarak bakabiliriz. Bayındır Han'ın oğlu-kız olmayı kara otağa kondurup kara koyun yahnisi yemeye mecbur ederek hakaret etmesinde gördüğümüz nüfusa verilen önem, Segrek'in ağabeyini tutsaklıktan kurtaramadığı takdirde "oğlum toğmasun toğar ise on yaşına varmasun" diye yemin etmesinde pekiştirilmektedir. Göktürk destanındaki kolsuz-bacaksız bir gencin kurtla izdivaç ederek neslin devamını sağlaması motifi de, Dede Korkut boylarında nüfusa verilen önemle doğru orantılıdır.

Oğuzlarda kardeşlik, aynı ana babadan doğmanın getirdiği kan bağından ibaret değildir. Yukarıdaki manzumede gördüğümüz şekliyle, kardeşi olmak obada bir üstünlüktür. Çünkü kardeşlerinden destek görene başkaları dokunmamakta ve ondan çekinmektedirler. Dar manasıyla kardeş, oba içinde, geniş manasıyla düşman karşısında hakimiyetin, üstünlüğün sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fikir ise obada kardeşleri, düşman karşısında bütün obayı/milleti birlik şuuruna götürmektedir. Bu bakımdan kardeşlik Oğuzlarda kurumlaşmıştır. Bunu küçük çocukların Segrek'e takındıkları tavırdan olduğu kadar, Segrek'in her türlü tehlikeyi göze alarak ağabeyini kurtarmaya gitmesinde, küçük kardeşin ağabeyinin elini öpmesinde, babasından ayırmamasında açıkça görüyoruz. Segrek'in, tutsaklıktan kurtardığı ağabeyi karşısında böbürlenmeden, yaptığı bir kardeşin vazifesi olduğunu idrakte söylediği şu mısralar, bir tevazudan ziyade, yukarıdan beri söylediğimiz şekliyle kuramlaşmış bir kardeşlik fikrinin tezahürüdür:

*"Kaytabanın güdende sarvanınam
Kara koçun güdende üçkınam
Bişikte koyup gittigin kardaşınam "*

Bu mısralarda karşı Egrek'in kendisini tutsaklıktan kurtaran bir yiğide minnet hissi duymaktan uzak, fakta becerikli, iş bilir bir kardeşin başarısı karşısında gurur duyan, sevenen bir ağabeyin tavrıyla:

*"Ağzın için öleyim kardaş
Diliniçin öleyim kardaş
Er mi oldun yiğit mi odun kardaş
Karıplığa karaşum isteyü sen mi geldün kardaş"*

demesi fikrimizi destekler mahiyettedir.

Dede Korkut kanramanlarında yiğitlik, alplık, bahadırılık, şan-şöhret için zaruridir. Bu Oğuzların da yaşadığı hayat tarzının bir gereğidir. Ancak, bir maksada yönelik olmayan yiğitliğin ve buna bağlı olarak kazanılan şan ve şöhretin hiçbir önemini olmadığını görüyoruz: Egrek, yiğitliğine güvenerek mağrurlanır ve Kazan divanında en önde oturur. Bir gün Ters Uzanmış tarafından şu soruya muhatap olur: "Mere Uşun Koca oğlu bu oturan bigler her biri oturduğu yiri kılıcıyla etmeği-y- ile alupdur mere sen baş mı kesdün, kan mı dökdün, aç mı toyurdun yalnızak mı tonattun". Bu, bize, Dede Korkut boylarının tespitinden yedi yüzyıl önceye giderek, Bilge Kağan'ın "az milleti çok, fakir milleti zengin" etmesini hatırlatmaktadır. Bu unsurlar ise, yiğitliğin belli bir maksat için gerekli olduğunu göstermektedir. Nitekim, sadece Kazan divanında en önde oturma hakkını kazanmak gibi bir gaye uğruna akına çıkan Egrek'in kendisine duyduğu aşırı güvenin de tesiriyle tedbirsizlik edip tutsak düşmesi bu bakımdan dikkat çekicidir. Egrek'in akına giderken ile ganimet getirmek, açları doyurmak, tutsakları kurtarmak gibi millete fayda sağlayacak hiçbir yüksek ideali yoktur. Kazan divanında kırılan gururun tamir ve yiğitliğin ispat etmek peşindedir. Bunun yanında düşmana akın etmede sadece kaba kuvvetin yeterli olduğunu zannedecek kadar da tecrübesizdir. Bu sebeple, düşmanın küçük bir hilesi neticesinde mağlup ve tutsak olur.

Segrek'in hedefi bellidir. O, Oğuz içinde kendisine güç verecek, ayıplanmaktan kurtaracak olan Alınça Kalesi'ndeki esir ağabeyini kurtarmak gayesindedir. Onun haklı bir sebebi ve belli bir ideali vardır. Ağabeyi gibi yiğitliğin gururuyla meyhanede beş gün ziyafet vererek tantanalı bir şekilde değil, ana ve babasının elini öperek, rızalarını alarak, bir şeyi ispat etmek üzere değil, bir gaye için akına çıkar. Bu bakımdan Segrek sadece yiğit değil mütevazı ve hünerlidir. Ağabeyinin tutsak düştüğü koruya geldiğinde - gece at sürmenin verdiği yorgunlukla uyku gafletine ve av hayvanlarının cazibesine

kapılmayarak-atının çilbırını koluna bağlamayıp düşmana karşı tedbir alır. (Bugün, Anadolu'da geceleyin sürüye kurdun geldiğini haber vermesi için çobanlar bağcak adını verdikleri özel ipin bir ucunu bir koçun boynuna diğer ucunu kendi kollarına bağlayarak uyurlar ve bu şekilde sürüyü kurttan korurlar. Bir kültür unsurunun köklerinin nerelere dayandığını görmek bakımından dikkat çekici bu benzerliği buraya kaydedelim.)

Eğrek ile Segrek'in düşünce ve hareketlerindeki bu fark ve bu sebeple ulaştıkları neticede, bizi Kaplan'ın "Dede Korkut hikâyelerinden çok güzel görüldüğü üzere, yiğitliğin akıl ve tedbirle bir ilgisi yoktur. O kuvvetini şan, şeref, gurur, intikam gibi hislerden alır" (KAPLAN, 1985: 26) fikrine götürmemektedir. Aç doyur mayan, çıplak giydirmeyen, belli ve makul bir gayesi olmayan yiğitlik, Eğrek'in şahsında bu boyda temsil edilmiş ve Eğrek domuz ahırındaki tutsaklığından kardeşi tarafından kurtarılmıştır.

Burada şu hususa da hemen temas edelim: Gece boyunca yol giden Segrek bütün tedbirine rağmen sonunda bir hata yapar ve atının çilbırını koluna takmayı unuttur. Ancak, düşman askerleri onun uyuduğuna inanmazlar ve cesaret edip yanına gidemezler. Eğrek kendisinin zindandan çıkarıl masına sebep olan (dövüştürülmek için olsa bile.) Segrek'i bu gaflet uykusundan kopuzla uyandırır ve ancak ondan sonra kardeş olduklarını anlarlar. Bu anektod Eğrek'in kırılan gururunu - bir nevi hayat kurtararak- takviye edici olmakla beraber, kardeşlerin birbirlerinin eksiklerini tamamladıkları, birbirlerine güç verdikleri zaman hiçbir düşmanın onların önünde duramayacağı fikrini işlemesi bakımından dikkat çekicidir. Segrek'in adının ağabeyinin adından bir "s" sesi fazla olması bir tesadüften ziyade sembolik bir mana taşıyor olmalıdır. Boyda Segrek'in daha maharetli, akıllı ve bilgili olarak karşımıza çıkması ise, Türk masallarında gördüğümüz "becerikli küçük kardeş" tipine çok benzemektedir.

Dede Korkut boylarında Oğuzlar, duygularını çok çabuk dile getirmekte ve bunu bazı renk ve hareketlerle sembolleştirmektedirler. Eğrek'in tutsak olduğu haberi gelince, hemen Uşun Koca'nın evinde "şiven kopar, kaza benzer kızı gelini ağ çıkarıp kara giyer," ana-baba ise, "oğul oğul" diye ağlaşırlar, buzlaşırlar. Segrek'in tokat vurduğu öksüz çocuk tepkisini hemen "hünerin var ise esir kardeşini kurtar" diyerek gösterir. Ağabeyini kurtarmaya giden Segrek'e karısı şöyle seslenir:

*"Altı yol ayırımına çadır dikem
Gelenden geçenden haber soram*

*Hayır haber getirene at ton virem kaftanlar geydürem
Şer haber getirenin başın kesem"*

Segrek, karısından, üç yıl sonra dönmediği takdirde aygır atının boğazlanarak aşının verilmesini ve kendisinin de gönlünün çektiğine varmasını ister... Bu unsurlar, Türklerdeki dışa dönük mizacın ve gerçekçi hayat anlayışının ifadesidir. Ak, saadeti; kara, üzüntüyü; al, hakimiyeti; ala, güzelliği ifade edecek müşahhas sembollerdir. Bunlar, Türklerin yaşadığı hayat tarzının dinamizminden kaynaklanan, uzun muhakeme külfetini ve zaman kaybını önleyen pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır: Evler, Türklerin yaşadığı hayat tarzının dinamizminden kaynaklanan, uzun muhakeme külfetini ve zaman kaybını önleyen pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Evler, ağ-ban; baba, ak sakallı; ana, ak pürçekli; yiğitler, ala gözlü; kızlar, kaza benzer; düşman, kara donlu; yas, kara giyme; zafer, alça kanı yere dökme olarak sembolize edilmektedir.

Boydaki ifadelerden, Oğuzların Müslüman olduklarını anlıyoruz. Ancak bu İslamiyet anlayışı, şölenlerde kımız/şarap içmeye, meyhanede beş gün ziyafet vermeye, mani değildir. İslamiyet, düşmana hücum ederken "adı görklü Muhammed'e salavat getirmek" ve "karanlık gecede yol kaybedince Allah'tan yardım dilemek" şeklinde günlük hayatta yerini almaktadır. Bu tür bir İslamiyet anlayışının bir geçiş döneminin izlerini taşıması fikrinin yanında İslamiyet'in geniş kitlelerce bugün de yaşanan şekline uygun düştüğü de gözden uzak tutulmalıdır.

Sonuç olarak, Dede Korkut boyları zuhur ettikleri dönemin bir takım hadiselerinden izler taşısa bile, bir tarih kitabı değil, sözlü geleneğin bizce malum olmayan bir döneminde doğmuş ve anlatıla anlatıla tespit tarihine kadar bir takım tabii ilâve ve çıkarmalarla gelmiş edebi birer mahsulüdür. Bu boylarda, bugünkü hikâyeye anlatma geleneğinin izlerini taşıyan pek çok unsurla karşılaşmaktayız. Elimizdeki boyda, Segrek'ten korkan kâfir askerlerine Eğrek'in "gidin yakalayın, uyuyor" demesine karşılık, kâfir askerlerinin "Hay ne uyumak, koltuğu altından bakar kalkar bize gin yazıyı tar gösterir." demeleri, hikâyeye anlatıcısının, dinleyicinin dikkatini çekmede kullandığı nük telerin benzeri bir yapıdadır.

Bu ve yukarıdan beri tespit edegeldiğimiz iki farklı medeniyet dairesine ait unsurlar, boyların, tespit tarihlerinde aşıklık geleneğindeki hikaye anlatıcılığında olduğu gibi, sözlü geleneğe

yaşamakta olduğunu göstermektedir. Uzun asırlar ötesinden gelen ve her yeni anlatıcının dilinde yeni unsurlar kazanarak yeni mekân ve zamanlara adapte olarak hayatiyetlerini sürdüren sözlü gelenek mahsullerinde en eskiyi bulmak çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Koroğlu veya Koroğlu'nun ilk zuhur zaman ve mekânından itibaren geçtiği medeniyet daireleri ve coğrafi sahalardan sonra bugün Anadolu'da yaşayan şekli, sözlü geleneğin, eserlerin özüne ne kadar hükmettiğini, değiştirdiğini göstermesi

bakımından dikkat çekicidir. Dede Korkut boylarının, böylesi bir değişikliğe uğramadığını söylemek mümkün değildir. Atlı-göçebe medeniyetinin birer edebi mahsulü olarak ortaya çıkan Dede Korkut boyları, Oğuzların yerleşik medeniyete geçmeleri ve ikinci milletlerle ilişki içerisine girmelerinden sonra kazandığı yeni unsurlarla yeni bir merhaleye girmiştir. Dede Korkut'tan sözlü gelenek yoluyla günümüze ulaşanlar bu yeni merhalenin süzgecinden geçebilenlerdir.

AÇIKLAMALAR

* Boy, özetle şöyledir: Oğuz'da Uşun Koca'nın iki oğlu vardır, büyük oğlu Egrek, Kazan divanında - belli bir şöhreti bulunmamasına rağmen- sadece yiğitliği sayesinde en önde oturur. Ters Uzamış adlı yiğit buna itiraz eder. Kan döküp baş kesmeye ve aç doyurup çılka giydirmeyen Egrek'in Kazan divanında önde oturmaya lâyık olmadığını söyler. Egrek'in bu söz ağırlığına gider ve Kazan'dan akın diler. Akın da tedbirsizliği yüzünden düşman baskınına uğrar. 300 yiğidi öldürülür, kendisi Alınça Kalesi'nde tutsak kalır. Uşun Koca'nın küçük oğlu Segrek -aradan uzun yıllar geçerdelikanlı olur. Birgün, kavga eden iki çocuğu

ayırırken "yigitsen git de Alınça Kalesi'ndeki kardeşini kurtar" sözüne muhatap olur. Haberin aslını bir hile ile anasından öğrenen Segrek'i Alınça Kalesi'ne gitmekten -evlendirmelerine rağmen- vazgeçiremezler. Alınça Kalesi yakınındaki Koru'yu kendisine mesken tutar ve üzerine gelen düşman ordularını bozguna uğratar. Çaresiz kalan düşman, domuz ahırına hapsediği Egrek'ten yardım ister, savaş alanına getirilen Egrek ile Segrek tanışırlar. İki kardeş düşmanı mağlup edip, sürülerini önlerine katarlar ve memleketlerine dönerler. Babalan onlara çifte in yapar.

KAYNAKLAR

ERGİN, Muharrem
1986

Dede Korkut kitabı
Metin - Sözlük, İstanbul

GÜVENÇ, Bozkurt
1979

İnsan ve Kültür, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet
1985

Tıp Tahlilleri, İstanbul